

УДК 347.23

Ганна Буюджи,

канд. юрид. наук,

Державний секретар Міністерства юстиції України

СЛІПІЙ ТРАСТ: ІНСТРУМЕНТ ПРИХОВУВАННЯ МАЙНА ЧИ МЕХАНІЗМ УСУНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ?

Стаття присвячена вивченню маловідомого в Україні різновиду трасту – сліпому трасту. Автор досліджує його специфіку та особливості застосування на прикладі законодавства США та Канади. На основі порівняльного аналізу автор доходить власних висновків щодо можливості запозичення окремих ідей, закладених у концепцію сліпого трасту, у право України.

Ключові слова: сліпий траст, конфлікт інтересів, публічні особи, Закон США про етику в уряді, Закон Канади про конфлікт інтересів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом останніх років в Україні приділяється достатня увага дослідженню різних аспектів трасту, що дало змогу сформулювати більш-менш правильне уявлення про цей інститут та його можливості. Водночас окремі види трастів до цих пір або повністю невідомі українським юристам та пересічним громадянам, або відомі в настільки викривленому вигляді, що унеможливує їх об'єктивне сприйняття. І якщо траст в Україні сприймається досить насторожено, якщо не сказати вороже, то деякі його різновиди взагалі викликають обурення та повне відторгнення. Дана стаття присвячується одному із таких трастів – сліпому трасту, який став широко відомим у зв'язку з низкою корупційних скандалів, учасниками яких стали відомі політики, зокрема, і з України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо не рахувати окремі статті, пов'язані з корупційними скандалами у засобах масової інформації, сліпі трасти не досліджувалися в Україні, тому в основу даної статті покладені роботи іноземних авторів: Ф. Х. Петтіта (P. H. Pettit) Дж. Маскелла (J. Maskell), Дж. Хірбі (J. Hirby), А. Фонтінеллі (A. Fontinelle) та ін.

Цілі та завдання статті – дослідити правову природу, особливості та специфіку використання сліпих трастів за кордоном та проаналізувати можливості запозичення позитивного досвіду їх застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Ф. Х. Петтіт, «сліпий траст виникає, коли установник передає майно довірчому власнику, переважно у результативний траст, на

свою користь, надаючи довірчому власнику усі повноваження з розпорядження трастовим майном без звернення до нього, а також обмежуючи право установника на отримання інформації про трастове майно та про розпорядження ним довірчим власником. Сліпий траст може створюватися, наприклад, політиками для того, щоб унеможливити атаки на них через конфлікт інтересів» [1, с. 17]. Даний вид трасту відомий в деяких країнах загального права, зокрема в США та Канаді, законодавство яких ми пропонуємо проаналізувати детальніше.

У США сліпий траст відомий під назвою «кваліфікований сліпий траст» (*qualified blind trust*) та регулюється **Законом про етику в уряді 1978 р.** (*Ethics in Government Act*) [2].

Відповідно до цього Закону «кваліфікований сліпий траст» включає траст, у якому підзвітна особа, його чоловік чи дружина або будь-які неповнолітні чи залежні діти (далі – зацікавлені особи) мають бенефіціарний інтерес у майні або прибутку, який відповідає таким вимогам.

1) Довірчий власник трасту або будь-який інший суб'єкт господарювання, який виконує довірчі обов'язки та який визначений документом про створення трасту, є фінансовою організацією, адвокатом або сертифікованим публічним бухгалтером, брокером або інвестиційним радником (а також будь-який працівник довірчого власника або суб'єкта господарювання):

– має бути схвалений контролюючим офісом з питань етики;

– є незалежним та не асоціюється з будь-якою зацікавленою особою, таким чином, довірчий власник або інша особа не може контролюватися або піддаватися впливу

з боку зацікавленої особи стосовно управління трастовим майном;

– не є працівником або афілійованою особою зацікавленої особи, не є партнером або особою, залученою до спільної діяльності або іншого інвестування з будь-якою зацікавленою особою;

– не є родичем будь-якої зацікавленої особи.

2) Будь-яке майно, передане у траст будь-якою зацікавленою особою, вільне від обмежень щодо його передачі або продажу, окрім випадку, коли такі обмеження прямо схвалені контролюючим офісом з питань етики, перед яким звітує особа.

3) Документ про створення трасту має бути схвалений контролюючим офісом з питань етики та передбачати, що:

– довірчий власник, виконуючи свої повноваження з управління та контролю за трастовим майном на власний розсуд, не має консультиватися з будь-якою зацікавленою особою або повідомляти її;

– траст не повинен містити будь-яке майно, володіння яким заборонено для зацікавленої особи будь-яким законом або правилами;

– довірчий власник повинен лише повідомити підзвітну особу та його контролюючий офіс із питань етики, коли конкретне майно, передане у траст будь-якою зацікавленою особою, було відчужено або його вартість становить менше 1000 доларів США;

– будь-яка зацікавлена особа не отримуватиме звіт про трастове майно та прибуток з трасту, окрім звіту в кінці кожного календарного кварталу щодо загальної грошової вартості інтересу зацікавленої особи у трасті або чистого доходу чи збитків трасту, або звітів, необхідних для подання зацікавленою особою індивідуальних податкових декларацій, або інформації, яка вимагається законом, проте такі звіти не повинні ідентифікувати жодне майно;

– окрім спілкування виключно у формі вимоги щодо розподілу грошей або іншого неконкретизованого майна у трасті, не повинно бути прямого або непрямого спілкування між довірчим власником та зацікавленими особами стосовно трасту, за винятком визначених законом випадків, серед яких особливе місце займає випадок, коли у письмовій формі надаються вказівки довірчому власнику продати усе майно, яке із самого початку було передано у траст зацікавленою особою і щодо якого існує конфлікт інтересів;

– зацікавлені особи не повинні робити спроби отримати інформацію щодо майна у трасті.

У США публічні особи зобов'язані щороку оприлюднювати перелік активів, що пе-

ребувають у трасті на їхню користь, у спеціальних звітах. Після передачі майна у сліпий траст особа не повинна зазначати це майно у звіті, оскільки їй до кінця не відомий якісний та кількісний перелік майна, більше того, таке майно не вважатиметься «фінансовим інтересом» особи. Це положення вступає в дію лише у тому разі, якщо довірчий власник офіційно повідомить установника, що він відчужив частину трастового майна (або що загальна вартість майна становить менше 1000 доларів США), оскільки до цього установник, звісно, знає, яке майно він передав у траст, а відповідно, він зобов'язаний зазначити про це у звіті [3, с. 15].

Дещо відмінний перелік характерних ознак сліпого трасту надає **Закон Канади про конфлікт інтересів 2006 р. (Conflict of Interest Act)** [4], відповідно до якого сліпий траст, серед іншого, передбачає, що:

– підзвітний державний службовець (тобто установник, який є бенефіціаром сліпого трасту) не повинен мати права управління або контролю над трастовим майном;

– довірчий власник не повинен шукати або отримувати будь-які вказівки або поради від підзвітного державного службовця стосовно управління майном;

– умови трасту повинні діяти до тих пір, поки підзвітний державний службовець обіймає посаду, або до того моменту, поки все трастове майно не вичерпається; після закінчення дії трасту довірчий власник повинен передати трастове майно підзвітному державному службовцю;

– довірчий власник не повинен надавати інформацію про траст, включаючи його склад, підзвітному державному службовцю, окрім інформації, що вимагається законом для заповнення підзвітним державним службовцем, та періодичних звітів щодо загальної вартості трасту;

– підзвітний державний службовець може отримувати будь-який прибуток з трасту, а також додавати або вилучати майно з трасту;

– довірчий власник повинен бути на відстані витягнутої руки (*arm's length*¹) або публічним довірчим власником, або публічною компанією, включаючи траст-компанію або інвестиційну компанію, яка відома як кваліфікований виконавець обов'язків довірчого власника, або особою, яка може виконувати обов'язки довірчого управління у межах своєї звичайної роботи.

¹ Arm's length – принцип витягнутої руки, тобто принцип незацікавленості, незалежності один від одного та рівноправ'я сторін в угоді.

Таким чином, вказані вище положення законів США та Канади (незважаючи на незначні відмінності) дають чітке розуміння основних ознак сліпого трасту та точно визначають його суть. З них можна встановити, що основною ознакою сліпого трасту є те, що установник, який, як правило, є також і бенефіціаром (а також пов'язані з ним особи), не має права втручатися в процес управління трастом та отримувати інформацію про майно, передане у траст. Це є дуже важливим обмеженням, оскільки за таких обставин установник не має точної інформації щодо активів, які на даний момент перебувають у трасті. Іншими словами, установник повністю втрачає контроль над трастовим майном.

Пропонуємо розглянути **найбільш поширені випадки застосування сліпих трастів:**

1. *З метою уникнення конфлікту інтересів публічними особами* – політиками, державними службовцями, журналістами, релігійними лідерами тощо. Як зазначає Дж. Маскелл, «до тих пір, поки чиновнику не відомий перелік конкретного майна у трасті, це майно та фінансовий інтерес [у ньому] не зможе впливати на офіційні рішення та урядові обов'язки щодо офіційного звітування; таким чином можна уникнути проблем з потенційним конфліктом інтересів» [3, с. 15]. Наведемо приклад. Припустимо, до моменту вступу на посаду особа володіла акціями у кількох різних компаніях, що працюють у різних галузях економіки. Після передачі акцій усіх компаній у сліпий траст установник втрачає контроль над ними та не отримує інформацію щодо їх подальшої долі. Якщо довірчий власник продасть усі або частину акцій однієї чи кількох компаній, установник про це навіть не дізнається. З цього випливає, що особа, яка, наприклад, обіймає високу посаду на державній службі, не зможе створювати тих чи інших преференцій під час здійснення державного інвестування у приватний сектор або під час прийняття тих чи інших нормативних актів, які можуть так чи інакше вплинути на його активи.

2. *Коли особа виграв значну суму грошей в лотерею або отримує приз.* Дуже часто переможцями виявляються люди, які ніколи не мали значних коштів, а отже, вони не вміють ними вдало розпоряджатися, що часто призводить до того, що вони стають жертвами шахраїв чи власних родичів. Отже, щоб забезпечити переможця від недобросовісних дій третіх осіб, а також від його нерозумного та невмілого управління коштами, яке може призвести до швидкої втрати грошей, кошти передаються у сліпий траст [5].

3. *У корпоративному управлінні,* зокрема, з метою уникнення випадків незаконної

інсайдерської торгівлі акціями (*illegal insider trading*) з боку членів правління компанії. Член правління може передати у сліпий траст акції компанії, якими він володіє, а також надати довірчому власнику інформацію щодо того, коли і за якою ціною продаються акції. За таких обставин можна обійти обмеження щодо можливості продажу акцій власником інсайдерської інформації, оскільки після передачі акцій у сліпий траст член правління уже не розпоряджається ними. Це зрештою дозволяє підвищити прибутки останнього [Див. 6].

4. *У благодійництві.* Історично ідея сліпого трасту виникла не через потреби політиків, а з метою передачі коштів на благодійні цілі, зокрема, Червоному Хресту. Більше того, інша назва сліпих трастів звучить як «трасти Червоного Хреста» (*Red Cross trusts*) [7, с. 5].

5. *Для досягнення інших цілей,* іноді не зовсім прозорих та законних. Зокрема, у Великобританії у 1992-1997 рр. члени Лейбористської партії отримували фінансування на загальних виборах від багатих осіб через сліпі трасти. Пізніше зазначені особи отримали членство у Палаті Лордів та довічне перство. Після встановлення цього факту використання сліпих трастів у передвиборчій діяльності було заборонено на підставі Закону про політичні партії, вибори та референдуми 2000 р. («*Political Parties, Elections and Referendums Act 2000*») [8].

Отже, як вбачається з вищевикладеного, сліпий траст здебільшого використовувався не з метою обходу закону або в якійсь незаконній діяльності, а, перш за все, щоб унеможливити виникнення конфлікту інтересів у публічних осіб при виконанні ними своїх обов'язків та щоб забезпечити ефективне управління майном у тому разі, коли з тих чи інших причин для власника майна вигідно максимально абстрагуватися від майна та повністю передати контроль над ним довірчому власнику.

Таким чином, на нашу думку, **сліпий траст** – це різновид прямо вираженого прижиттєвого трасту, у якому установник, який зазвичай є і бенефіціаром, передаючи майно у траст, повністю втрачає: 1) контроль над трастовим майном; 2) можливість прямого чи опосередкованого впливу на процес управління та розпорядження ним; та 3) право на отримання будь-якої інформації про кількісний та якісний перелік трастового майна, окрім його загальної вартості.

На нашу думку, ідея, закладена у конструкцію сліпого трасту, не лише має право на існування, але й може бути успішно використана в Україні у сфері боротьби з коруп-

цією. Так, Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [9] передбачено обов'язок осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, запобігати виникненню конфлікту інтересів у зв'язку з наявністю у них підприємств чи корпоративних прав. Зокрема, відповідно до ст. 36 Закону особи, зазначені у п. 1, пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, зобов'язані протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом.

Згідно з ч. 3 ст. 36 Закону передача вказаним вище особам належних їм корпоративних прав здійснюється в один із таких способів: 1) укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами); 2) укладення договору про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, з торговцем цінними паперами, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління цінними паперами; 3) укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління активами.

На нашу думку, договір про передачу в управління підприємств та корпоративних прав, належних посадовцю або чиновнику, має передбачати максимально повний перелік повноважень управителя стосовно майна аж до можливості його відчуження без згоди установника. Крім того, має бути обов'язково передбачена повна та безумовна заборона для установника втручатися у процес управління, надавати вказівки управителю, а також, що не менш важливо, отримувати деталізовану інформацію про кількісний та якісний склад майна, що перебуває в управлінні.

У зв'язку з наведеним ми пропонуємо внести зміни до законодавчих актів України.

1. Внести до Цивільного кодексу України [10] такі зміни:

1) статтю 1032 після частини шостої доповнити новою частиною такого змісту: «7. Якщо власником майна є особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або інша особа, на яку поширюється законодавство про запобігання

корупції, майно переходить управителю у довірчу власність. На час дії договору управління майном установник не має права втручатися у процес управління майном, у тому числі давати вказівки управителю, а також отримувати від управителя будь-яку інформацію про перелік майна, що перебуває в управлінні». У зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою;

2) частину п'яту статті 1033 викласти у такій редакції: «5. Управитель, якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном. У випадках, встановлених законом, довірчий власник зобов'язаний лише періодично інформувати установника управління про загальну вартість майна без конкретизації переліку майна, що перебуває у нього в управлінні»;

3) статтю 1036 доповнити частиною третьою такого змісту: «3. Якщо власником майна є особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або інша особа, на яку поширюється законодавство про запобігання корупції, строк договору управління майном не може бути меншим за строк перебування особи на відповідній посаді. У разі якщо особа призначена (обрана) на посаду безстроково, строк договору управління вважається укладеним на строк перебування особи на відповідній посаді»;

4) частину першу статті 1037 доповнити новим абзацом такого змісту: «У випадках, встановлених законом, управитель може відчужувати майно, передане в управління, укладати щодо нього договір застави без згоди установника управління».

2. Внести зміни до статті 36 Закону України «Про запобігання корупції»:

1) частину першу викласти у такій редакції: «1. Особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду передати за договором управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом. Договір управління майном засвідчує виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно. Управитель може відчужувати майно, передане в управління, укладати щодо нього договір застави без згоди установника управління»;

2) доповнити частиною шостою такого змісту: «6. Договір управління майном повинен передбачати, що на час його дії установник не має права втручатися у процес управління

майном, у тому числі давати вказівки управителю, а також отримувати від управителя будь-яку інформацію про перелік майна, що перебуває в управлінні».

Отже, на нашу думку, у разі внесення відповідних змін до чинного законодавства неправомірний вплив посадовця або чиновника на належні йому корпоративні права (зокрема, шляхом надання певних преференцій, участі у тендерах належних йому компаній, фінансування певної сфери бізнесу тощо) буде унеможливлений або принаймні мінімізований.

Висновки

Отже, сліпий траст здебільшого не є інструментом приховування статків високопосадовців. Навпаки, положення законодавства США та Канади свідчать про його потенційну ефективність у запобіганні виникненню конфлікту інтересів у публичних осіб під час виконання ними своїх обов'язків. Більше того, на нашу думку, окремі ідеї, закладені в концепцію сліпого трасту, можуть бути успішно використані і в Україні з метою посилення боротьби з корупцією.

Список використаних джерел:

1. Pettit P. H. Equity and the Law of Trusts. – UK : Oxford University Press, 2012. 12-th ed. – 741 p.
2. Ethics In Government Act, 1978 [As Amended Through P.L. 112–105, Enacted April 4,

2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://legcounsel.house.gov/Comps/Ethics%20In%20Government%20Act%20Of%201978.pdf>.

3. Maskell J. Financial Assets and Conflict of Interest Regulation in the Executive Branch // Congressional Research Service, 2014. – 15 p.

4. Canada Conflict of Interest Act, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-36.65/FullText.html>.

5. Hirby J. What is a blind trust and how does it work for lottery winners? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://thelawdictionary.org/article/what-is-a-blind-trust-and-how-does-it-work-for-lottery-winners/>.

6. Fontinelle A. How to Establish a Blind Trust. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/070615/how-establish-blind-trust.asp>.

7. Principles of Trust and Company Law. Sample questions and answers. Certificate in Offshore Finance and Administration. – ICSA. – 2012. – P. 1-9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.icsa.org.uk/assets/files/pdfs/Education_dept_docs/PTCL_Sample_Questions_and_Answers_September_2012.pdf.

8. Електронний ресурс. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Blind_trust.

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1700-18>.

10. Цивільний кодекс України від 19.06.2003 № 980-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Статья посвящена изучению малоизвестной в Украине разновидности траста – слепому трасту. Автор исследует его специфику и особенности применения на примере законодательства США и Канады. На основании сравнительного анализа автор приходит к собственным выводам о возможности внедрения некоторых идей, положенных в основу концепции слепого траста, в право Украины.

Ключевые слова: слепой траст, конфликт интересов, публичные лица, Закон США об этике в правительстве, Закон Канады о конфликте интересов.

The article is devoted to the study of the blind trust – the kind of the trust, which is very little-known in Ukraine. The author examines its peculiarities and features according to the US and Canadian legislation. On the basis of comparative analysis, the author comes to her own conclusions about the possibility of implementation of some ideas of the blind trust concept into the Ukrainian law.

Key words: blind trust, conflict of interest, public persons, Ethics in Government Act, Canada Conflict of Interest Act.

